

## ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ МОВНУ ПОЛІТИКУ

## ESTABLISHING NATIONAL IDENTITY VIA LANGUAGE POLICY

Боряк І.В.,

[orcid.org/0000-0003-2420-7842](https://orcid.org/0000-0003-2420-7842)*старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін  
Київського кооперативного інституту бізнесу та права*

У статті розглядається складна природа національної ідентичності, що формується під впливом історичних, культурних, соціальних і політичних факторів, з особливим акцентом на роль мовної політики. Мова виступає не лише засобом комунікації, а й важливим символом національної приналежності. У контексті глобалізації та міжкультурної взаємодії мовна політика стає ключовим інструментом у формуванні та підтримці національної ідентичності, визначаючи статус мов у суспільстві та їх підтримку державою. Стаття аналізує вплив мовної політики на трансформацію національної ідентичності, спираючись на дослідження українських і зарубіжних науковців, таких як Ігор Козлов, Тетяна Соловей, Бенедикт Андерсон та інші. Вони підкреслюють важливість мови як засобу об'єднання людей та формування національної свідомості. У даній роботі розглядається взаємозв'язок між мовою та мисленням, що є ключовим аспектом впливу мови на людські дії. На основі теоретичних підходів, узагальнених Фрідріхом Кайнцем у праці «Handbuch der Psychologie», виділяються кілька основних теорій: теорія ідентичності, яка стверджує, що мислення та мовлення є однією й тією ж психічною діяльністю; теорія паралелізму, що розглядає їх як паралельні процеси, де мислення є первинним; та дуалістична теорія, яка підкреслює незалежність мислення від мови. Фрідріх Кайнець пропонує помірковану позицію, в якій мислення і мовлення функціонують у симбіозі. Досліджуються також політичні аспекти використання мови, зокрема риторика та пропаганда, як інструменти впливу на суспільство. Особливу увагу приділено ролі мови в процесах державотворення та ідеологічного формування, а також конфліктам між різними політичними ідеологіями. Висвітлюється важливість критичного сприйняття політичних текстів та ідеологій, що дозволяє уникнути однобічності в сприйнятті інформації. У роботі наведено приклади, які ілюструють ці концепції, зокрема цитати з «Майн Кампф» Адольфа Гітлера, що демонструють використання мови для маніпуляції суспільною свідомістю. Також досліджуються аспекти двомовності та багатомовності, зокрема явище диглосії, де вибір мови стає політичним питанням, що може призвести до соціальних санкцій. Розглядається, як різноманітність ідеологій виникає внаслідок соціальних, класових, гендерних та етнічних відмінностей, а також у контексті боротьби за владу. Особливу увагу приділено ідеологічній боротьбі, яка реалізується через мову та дискурс, а також ролі мови у формуванні суспільних норм і цінностей. На прикладах політичних діячів, таких як Джон Ф. Кеннеді, ілюструється використання мови як інструменту впливу та солідарності. Висвітлюються виклики лінгвістичної самовизначеності в постколоніальних контекстах, що підкреслює важливість мови в сучасному соціальному та політичному житті.

**Ключові слова:** мовна політика, мислення, різноманітність ідеологій, імперська культура, лінгвістична самовизначеність, багатомовність.

The article examines the complex nature of national identity formation influenced by historical, cultural, social, and political factors, with a particular emphasis on the role of language policy. Language serves not only as a means of communication but also as an important symbol of national belonging. In the context of globalization and intercultural interaction, language policy becomes a key instrument in shaping and sustaining national identity, determining the status of languages in society and their support by the state. The article analyzes the impact of language policy on the transformation of national identity, drawing on research by Ukrainian and foreign scholars such as Ihor Kozlov, Tetiana Solovej, Benedict Anderson, and others. They emphasize the importance of language as a means of uniting people and forming national consciousness. This article examines the connection between language and thinking, a key aspect of the influence of language on human actions. Based on the theoretical approaches summarized by Friedrich Kainz in his work «Handbuch der Psychologie» several main theories are identified: the theory of identity, which asserts that thinking and speaking are the same mental activity; the theory of parallelism, which views them as parallel processes with thinking as primary; and the dualistic theory, which emphasizes the independence of thinking from language. Friedrich Kainz proposes a moderate position in which thinking and speaking function in symbiosis. The article also explores the political aspects of language use, particularly rhetoric and propaganda, as tools for influencing society. Special attention is given to the role of language in nation-building processes and ideological formation, as well as the conflicts between different political ideologies. The importance of critical perception of political texts and ideologies is highlighted, allowing individuals to avoid bias in information processing. The work includes examples that illustrate these concepts, including quotes from Adolf Hitler's «Mein Kampf» which demonstrate the use of language to manipulate public consciousness. The aspects of bilingualism and multilingualism are being explored, particularly the phenomenon of diglossia, where the choice of language becomes a political issue that can lead to social sanctions. The emergence of diverse ideologies is examined in light of social, class, gender, and ethnic differences, as well as in the context of power struggles. Special attention is given to ideological conflicts that are realized through language and discourse, as well as the role of language in shaping societal norms and values. The use of language as a tool for influence and solidarity is illustrated through examples of political figures such as John F. Kennedy. The challenges of linguistic self-determination in postcolonial contexts are highlighted, emphasizing the importance of language in contemporary social and political life.

**Key words:** language policy, thinking, diversity of ideologies, imperial culture, linguistic self-determination, multilingualism.

Національна ідентичність є складним і багатограним поняттям, яке формується під впливом історичних, культурних, соціальних і політичних факторів. Одним із ключових елементів національної ідентичності є мова, яка виступає не лише засобом комунікації, а й важливим символом національної приналежності. У контексті глобалізації та міжкультурної взаємодії мовна політика стає важливим інструментом у формуванні та підтримці національної ідентичності. Вона визначає, які мови мають статус у суспільстві, які з них підтримуються державою, а які підлягають маргіналізації. Проблематика дослідження мовної політики в контексті національної ідентичності є надзвичайно актуальною в умовах сучасного світу. Таким чином, проблема полягає у тому, як мова, як соціальний інструмент, не лише відображає, але й формує колективну свідомість, впливаючи на політичні рішення та соціальні зміни.

Національна ідентичність, що формується через призму мовної політики, є ключовою темою в сучасних соціальних науках, яку досліджують як українські, так і зарубіжні науковці. Зокрема, Ігор Козлов акцентує на значенні української мови для національної ідентичності в умовах політичних змін, тоді як Тетяна Соловей досліджує мовні ідентичності, зосереджуючи увагу на політичних чинниках, що впливають на мовну ситуацію та національну свідомість. На міжнародному рівні Бенедикт Андерсон розробляє концепцію «уявлених спільнот», підкреслюючи роль мови у створенні національної ідентичності, тоді як Ерік Хобсбаум досліджує взаємозв'язок між націоналізмом та мовною політикою, вказуючи на те, як держави використовують мову для формування національної свідомості. Майкл Реслер аналізує мовну політику в контексті мультикультуралізму, акцентуючи на викликах для багатомовних країн, а Алан Тейлор досліджує вплив глобалізації на локальні ідентичності та роль мовної політики у підтримці або підірванні національних почуттів. Таким чином, ці дослідження підкреслюють важливість мовної політики у формуванні національної ідентичності та соціальної інтеграції, що є особливо актуальним у сучасному політичному та культурному контексті.

**Метою статті** є аналіз впливу мовної політики на формування та трансформацію національної ідентичності в умовах сучасного суспільства.

У мовній політиці багатьох європейських країн мові як провідній ознаці національної ідентичності відводиться особлива роль. Процес її формування й реформування ніколи не припиняється, а в деякі історичні періоди набуває особли-

вої актуальності й гостроти. Мова – це не лише засіб передавання інформації, а й могутній засіб об'єднання людей у спільному національному домі. На цьому принципі ґрунтується мовна політика абсолютної більшості країн світу [1, ст. 89]. Нація в світі не є повністю монологічною. У деяких випадках це пов'язано з тим, як сучасні національні держави були сформовані на основі приблизних географічних меж, а також через історичні політичні альянси та завоювання. Сьогодні це також зумовлено легкістю та швидкістю пересування людей між різними країнами. Однак деякі нації офіційно вважають себе монологічними (наприклад, Греція), і історичні причини, чому вони вирішують акцентувати увагу на одній мові в освіті та політиці, дають нам цікаві уявлення про те, як ідеї про культуру, расу, самовизначення та ідентичність розвивалися паралельно одна одній. Однак навіть у громадах або націях, які приймають свою багатомовність, питання самовизначення, ідентичності та культури залишаються центральними [8, ст. 103]. Існує кілька механізмів впливу мови на психічні процеси. Мабуть, найцікавіший пов'язаний із відмінностями мов. Розсудливе ставлення людей до фінансів, зокрема примноження заощаджень і створення пенсійних активів, а також турбота про здоров'я, наприклад скорочення кількості вкурених сигарет і безпечний статевий акт, науковці пов'язують із синтаксичною структурою національної мови. Аналіз великих масивів даних із багатьох країн щодо різних форм фінансової активності та турботи про здоров'я показав, що носії мов, у яких наявні чіткі граматичні відмінності між категоріями теперішнього й майбутнього часу, менш схильні до турботи про своє майбутнє (наприклад, здорового харчування), ніж носії мов, у яких майбутній час нечітко граматично виражений. Мови, у яких граматично чітко розмежовані теперішній і майбутній часи, відомі як сильні мови майбутнього часу. До них належать французька, грецька, італійська, іспанська та англійська, тоді як мови, у яких відсутнє граматичне розрізнення теперішнього й майбутнього часів, відомі як слабкі мови майбутнього часу. До них, зокрема, належать мандаринська, естонська та фінська. Загалом носії мов, у яких немає граматичних категорій майбутнього й теперішнього, з більшою імовірністю дбатимуть про своє майбутнє. Подібно до того, як мова впливає на особистість людини, вона визначає і національну ідентичність. Мова відображає менталітет нації. Ось чому в різні періоди історії великим спільнотам людей і навіть націям забороняли розмовляти рідною мовою, натомість

нав'язуючи іншу. Це відбувалося в Північній та Південній Америці, Європі, Азії та Океанії і продовжує відбуватися в кількох регіонах сьогодні. Економічне, політичне та силове домінування привертають найбільше уваги, але домінування через мову вбиває душу нації саме тому, що мова та свідомість нерозривно пов'язані. Заборонити не лише певні слова, а й цілі мови означає заборонити певний спосіб мислення та сприйняття світу [3, ст. 108, ст. 131].

Взаємозв'язок між мовою та мисленням є ключовим аспектом впливу мови на людські дії. Тому варто розглянути різні теоретичні підходи до цієї теми, які узагальнив Фрідріх Кайнц у своїй праці «Handbuch der Psychologie». Серед них виділяються такі:

1. *Теорія ідентичності*: мислення та мовлення вважаються по суті однією й тією ж психічною діяльністю. Внаслідок їхньої ідентичності неможливо уявити ані односторонній, ані взаємний вплив між ними: мислення є тихим формулюванням думки, тоді як мовлення – це гучне вираження мислення. Отже, мислення не може існувати без мови, так само як і мова не може існувати без мислення.

2. *Теорія паралелізму* (дзеркальна теорія): цей підхід стверджує, що мислення та мовлення відбуваються паралельно, у (лейбніцевій) «попередньо встановленій гармонії», де одне є відображенням іншого. В цій концепції мислення вважається первинним, а мовлення – лише засобом комунікації думки. Як зазначено у Платоновому «Theaitetos», *logos* визначається як дзеркальне відображення думки, таким чином, мислення використовує мову, а мова служить для вираження думки.

Протилежну точку зору представляє *теорія дуалістичної різниці*, яка стверджує, що мислення функціонує незалежно від мови і базується на усвідомленнях, отриманих в процесі спостереження за навколишнім світом. Мова, в свою чергу, формує думки і може іноді сприяти їх ясності, але часто вона також обмежує мислення, затискаючи його в певні рамки (Артур Шопенгауер, 1987). Позиція Фрідріха Кайнца може бути охарактеризована як теорія кореляції: мислення і мовлення є двома різними функціями, які, хоча й не є паралельними, функціонують у симбіозі. Вони розвиваються разом та взаємно підтримують одна одну. Цей взаємозв'язок проявляється у формі взаємодії та взаємної допомоги, що сприяє досягненню людяності. Він навіть сформулював латинську фразу, що відображає його поміркований релятивізм або, скоріше, ймовірність: «*Lingua cogitationem inclinatur, non necessitat*» (1972), що

означає, що мова не зобов'язує думати певним чином [6, ст. 49].

Інтерпретація використання мови є політичним актом, оскільки вона визначає позиції людей у соціальній ієрархії та вказує, кому можна довірити владу і відповідальність. Існує ще один важливий лінгвістико-політичний аспект: як ті, хто володіє владою або прагне її здобути, використовують мову для досягнення своїх цілей. Це традиційно пов'язується з риторикою, яку Арістотель описував як мистецтво переконання. У сучасному світі, особливо в контексті ідей XX століття про підсвідомість і контроль над думками, цю сферу стали класифікувати під терміном «пропаганда» [7, ст. 4]. Змагання за мову набуває особливої ваги в час формування націй і національних держав. Відповідно, логічно використовувати мову як інструмент державотворення і, навпаки, державоруйнування [2, ст. 16]. Існує постійне прагнення з боку тих, хто володіє владою, нав'язати ідеологічну парадигму, яка була б прийнятною для широких мас. Однак завжди існує певний рівень ідеологічного різноманіття, а також конфліктів і боротьби, що унеможлиблює досягнення повної ідеологічної однорідності. Це створює можливість для інтерпретаторів залишатися критично налаштованими щодо загальноприйнятих припущень, які пропонують творці текстів. Політичні ідеології є однією з найбільш очевидних сфер ідеологічного різноманіття. Це може слугувати гарною відправною точкою, оскільки кожен може знайти політичні тексти, чий загальний сенс суперечить його власним переконанням. Цей уривок з «Майн Кампф» Адольфа Гітлера ілюструє ідеологічні засади, які він вважав критично важливими для успішного лідерства: «Ефективність справжнього національного лідера полягає, насамперед, у запобіганні розподілу уваги населення та зосередженні її на єдиному ворогові. Чим більш одностайно воля народу буде мобілізована, тим більша буде магнітна сила руху та потужність його імпульсу. Частиною геніальності великого лідера полягає в здатності сприймати супротивників з різних сфер як єдину категорію, адже для слабких і нестабільних характерів усвідомлення наявності численних ворогів може призвести до сумнівів у правомірності їхньої справи. Коли маси стикаються з надто великою кількістю ворогів, об'єктивність починає грати роль, і виникає питання, чи дійсно всі інші помиляються, а їхня власна нація чи рух є єдино правильними. Це також може призвести до паралічу їхньої сили. Тому важливо сприймати різноманітних ворогів як одного єдиного супротивника, щоб

у свідомості прихильників війна сприймалася як боротьба проти єдиного ворога. Це зміцнює віру в свою справу та підвищує агресію проти зовнішніх загроз» [5, ст. 109].

У багатьох регіонах світу лінгвістична ситуація характеризується стабільною двомовністю або багатомовністю, а також явищем, відомим як диглосія. У рамках диглосії в одній спільноті співіснують дві значно різні мовні системи, які визнаються як варіанти «однієї й тієї ж мови», при цьому одна з них зазвичай використовується в престижних контекстах. У всіх цих формах немонолінгвізму вибір мови для конкретної ситуації стає політичним питанням в двох аспектах: по-перше, цей вибір залежить від соціальних відносин між носіями мов і водночас визначає ці відносини; по-друге, невірний вибір може призвести до соціальних санкцій. Наприклад, у офіційно двомовній Бельгії вибір між французькою та фламандською мовами є чутливим питанням, оскільки неправильний вибір може образити співрозмовника, а правильний варіант часто важко визначити для тих, хто не є повністю інтегрованим у лінгвістичну політику конкретної бельгійської спільноти. У диглотичних умовах, таких як у Тамілнаді на південному сході Індії, використання «низької» тамільської мови в контексті «високої» престижної ситуації, наприклад, на офіційній церемонії, буде сприйнято як абсолютно недоречне. Особа, що вчинила таке правопорушення, може бути підозрювана не лише в підривних намірах, але й у психічній невірності [7, ст. 10].

Різноманітність ідеологій виникає не випадково, а внаслідок відмінностей у соціальному становищі, досвіді та інтересах між різними соціальними групами. Ці групи можуть бути визначені за класовими, гендерними, етнічними або іншими ознаками. Важливо зазначити, що ідеології формуються також у контексті взаємодії між цими групами, особливо в умовах боротьби за владу. Наприклад, у сфері освіти різні учасники – діти, батьки та вчителі – можуть розвивати свої освітні ідеології в залежності від їхнього віку, соціального класу чи політичних поглядів. Ця різноманітність ідеологій стає особливо помітною під час боротьби за інституційну владу. Серед різних форм соціальної боротьби ідеологічна боротьба займає важливе місце, оскільки вона здебільшого реалізується через мову. Ідеологічна боротьба не лише відбувається у дискурсі та мовних текстах, але й охоплює саму мову як предмет соціальної боротьби. Право визначати значення слів та легітимні комунікативні норми є важливим аспектом

соціальної та ідеологічної влади, що робить її об'єктом ідеологічного конфлікту. Аналіз мовних практик і дискурсивних порядків як відображення історичних перемог і поразок у боротьбі за владу, а також як ставку в сучасній соціальній боротьбі, є основним принципом критичного аналізу мови. Це дозволяє зрозуміти, яким чином мова стає ареною для ідеологічних зіткнень та як вона впливає на формування суспільних норм і цінностей [5, ст. 10]. Багато політичних діячів вільно володіють кількома мовами чи діалектами та використовують це на політичній арені. Наприклад, в одній із найвідоміших промов часів холодної війни президент Джон Ф. Кеннеді проголосив німецькою *Ich bin ein Berliner* («Я – берлінець») на знак солідарності із жителями Берліна, сповіщаючи так про альянс США із Західною Європою та протест проти зведення Берлінської стіни. Такими значущими в той час ці слова стали саме тому, що були вимовлені німецькою мовою, посеред виступу англійською. Більшості громадян Німеччини будь-якого віку відомий цей факт, і багато школярів в інших європейських країнах досі розглядають цю промову на уроках історії [3, ст. 133]. Виклики, пов'язані з лінгвістичною самовизначеністю, також проявляються в різних постколоніальних контекстах по всьому світу. Багато тихоокеанських країн здобули свою незалежність лише в другій половині двадцятого століття. Республіка Вануату є яскравим прикладом цього процесу. Протягом колоніального періоду Вануату спільно управлялася британськими та французькими колонізаторами в рамках унікальної угоди, відомої як «Спільний кондомініум», або ж, в розмовній мові, «Спільний Пандемоній», до 1980 року, коли країна стала незалежною. Після здобуття незалежності Вануату виявилася надзвичайно різноманітною з лінгвістичної точки зору, що викликало низку практичних і ідеологічних питань, подібно до ситуації в Південноафриканській Республіці. Окрім численних корінних мов, які використовуються на островах, існує креольська мова на основі англійської – біслама, що здобула широку популярність, особливо в основних містах, таких як столиця Порт-Віла та північне місто Санто [8, ст. 108]. Автори праці Білл Ешкрофт, Гарет Гріффіс та Хелен Тіффін «Імперія завдає відповідь» (*The Empire Writes Back*) називають дві основні стратегії, найнеобхідніші в процесі адаптації англійської мови до досвіду та глибшого розуміння, які походять із різних культурних традицій: перша із цих стратегій — *скасування* і друга *апропріація*. «Скасування» означає «відмову від катего-

рій імперської культури, її естетики, її ілюзорного стандарту нормативного або “правильного” використання і її припущення про традиційне значення, яке мають слова». «Апропріація» це «процес, за допомогою якого мову беруть і змушують “нести тягар” чийогось культурного досвіду». У межах колишньої Британської імперії цю постколоніальну мову називають «англійською» з малої літери («english») на відміну від літературної англійської мови з великої літери («queen’s English»), якою розмовляли колишні колонізатори. Наслідком стало синкретичне вживання мови з накладанням правил синтаксису і граматики однієї мови або мов на іншу. Деякі критики припускають, що ця синкретична англійська («english») раптово з’явилася внаслідок того, що незахідні письменники віддають перевагу метонімії, а не метафорі, яка є найбільш типовим західним тропом. «Якщо прочитувати тропи тексту як метонімії, – пише Білл Ешкрофт, – то легше пристосуватися до соціальних, культурних та політичних сил, які стоять за цим текстом». До того ж нашарування мов, яке в «english», саме собою метонімічне: це відмінність між двома культурними просторами, за термінологією Жака Дерріда [4, ст. 83]. Сьогодні, незважаючи на те, що в англійськомовних країнах концепція стандартної англійської мови визнається та викладається (або принаймні намагається бути впровадженою) у навчальних закладах, це не означає, що всі, навіть освічені особи, використовують англійську відповідно до стандартів, особливо в усному спілкуванні. Насправді, з продовженням глобального поширення англійської мови як міжнародної допоміжної мови, спостерігається зростання варіацій у її використанні. Носії англійської мови в різних регіонах, зокрема в європейських країнах, не завжди визнають авторитет британського чи американського стандарту над своєю власною формою англійської. Вони стверджують, що мають право на власну версію англійської мови, дотримуючись власних стандартів. Вибір мови в інституційному контексті є складним завданням, особливо коли йдеться про те, якою мовою або мовами уряд здійснюватиме свою діяльність та спілкуватиметься з громадянами, а також якою мовою буде організовано освіту. Це питання набуває особливої чутливості в країнах, де інституції були створені в колоніальний період, а колишня колоніальна мова продовжує відігравати роль у певних функціях державних установ [7, ст. 8, ст.10]. Одним з найважливіших знарядь мовної політики є статус мови. Він може бути офіційним (законодавчо закріпленим) і неофіційним

(звичайним). Наявність однакового статусу в двох або більшій кількості мов зазвичай пов’язана з федеративним устроєм держави або викликана соціолінгвістичною поляризацією населення країни в ході подолання наслідків колоніальної залежності. Офіційний статус мови співвідноситься як з правами, так і з обов’язками [1, ст. 91]. Первинним питанням коректної мовної політики ми схильні вважати, по-перше, необхідність визначення та імплементації її базових принципів, що можуть реалізуватися як: категорична одномовність (конституція категорично детермінує офіційну мову без жодних гарантій мов меншин, етнічних груп чи народностей; Франція), поміркована одномовність (конституція визначає державну / офіційну мову, одночасно гарантуючи права іншим мовам, що побутують в одному геополітичному просторі; Австрія, Болгарія, Хорватія, Іспанія, Польща, Сербія і Словаччина), мовний нейтралітет (конституція не визначає офіційної мови, але усе ж не спричиняє ні мовної анархії, ні навіть мовного лібералізму; Боснія і Герцеговина, Чехія, Данія, Греція, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Португалія, Швеція, Угорщина та Італія), програмна багатомовність (закладено існування багатьох офіційних мов на рівних правах, без визнання домінантного і меншинного мовного коду; Бельгія, Фінляндія, Ірландія та Швейцарія); і по-друге, моделі емерджентного співіснування мов, серед яких може йтися щонайменше про такі: 1+1 – державна і *lingua franca*; 1+2 – державна, *lingua franca* і регіональна; 1+3 – державна, *lingua franca*, рідна (якщо не державна) і регіональна; 1+1+2: державна, рідна (якщо не державна), перша (*lingua franca*) та друга іноземні [2, ст.21].

Можливість контролювати такі аспекти, як значення слів або легітимні лінгвістичні та комунікативні норми, є суттєвим елементом соціальної та ідеологічної влади, що робить їх об’єктом ідеологічної боротьби. Аналіз існуючих мовних практик та дискурсивних порядків як відображення перемог і поразок минулої боротьби, а також визначення ставок у цій боротьбі, разом із концепцією «сили, що стоїть за дискурсом», становлять основні характеристики критичного аналізу мови [5, ст.110]. Громадяни США добре пам’ятають, як республіканська адміністрація Джорджа Буша почала називати податок на спадок «податком на смерть», пом’якшені стандарти щодо викидів «ініціативою чистого неба», буріння з метою пошуку нафти «відповідальною розвідкою для отримання енергоресурсів», а лісозаготівлю ініціативою «Здоровий ліс». Або коли демократична

адміністрація Джо Байдена змінила термінологію, вживану щодо іммігрантів: «недокументовані» замість «нелегальних», «негромадянин» або «мігрант» замість «чужинців». Коли ви чуєте про «право на життя» та «право на вибір», на думку спадають зовсім різні речі. Ви швидше проголосуєте проти «податку на смерть», ніж проти «податку на спадок»: якщо перший асоціюється з горем, то другий з оподаткуванням заможних. І це не суто американський феномен. У міжнародних ЗМІ «закриття неба» викликає в слухачів зовсім іншу реакцію, ніж «збиття літаків». У багатьох країнах світу, як демократичних, так і авторитарних, представники різних галузей ретельно добирають слова й створюють нові назви не для того, щоб якнайкраще описати дійсність, а щоб змінити її сприйняття та оцінку. Дві найвідоміші радянські газети іменували «Известия» (тобто «Новини») і «Правда», і старий жарт про zaangażованість радянської преси говорив, що «в «Правде» немає правди, а в «Известиях» новин». Свіжий приклад: у росії війну проти України назвали «спеціальною військовою операцією» [3, ст. 129]. Не є рідкістю, що навчальні матеріали з мовознавства містять розділи, присвячені взаємозв'язкам між мовою та суспільством, ніби ці дві категорії є самостійними сутностями, які періодично взаємодіють. Проте, на мою думку, не існує зовнішніх взаємовідносин між мовою та суспільством; натомість, існують внутрішні та діалектичні зв'язки. Мова є невід'ємною частиною суспільства, а лінгвістичні явища представляють собою специфічні соціальні явища, в той час як соціальні явища (частково) можуть бути розглянуті як лінгвістичні. Лінгвістичні явища мають соціальний характер у тому сенсі, що кожного разу, коли люди здійснюють комунікацію – говорять, слухають, пишуть або читають – вони роблять це у спосіб, що визначається соціальними умовами та має соціальні наслідки. Навіть у випадках, коли індивіди найбільш усвідомлюють свою унікальність і вважають себе ізольованими від соціальних впливів – наприклад, у приватному колі сім'ї – вони все ще використовують мову відповідно до соціальних норм. Більш того, способи використання мови в найбільш інтимних і особистих стосунках не лише формуються соціальними зв'язками в родині, але й мають соціальні наслідки, оскільки сприяють підтримці або зміні цих стосунків [5, ст. 56].

Узагальнюючи викладені теоретичні підходи до взаємозв'язку між мовою та мисленням, можна стверджувати, що мова є не лише засобом комунікації, а й важливим чинником формування

національної ідентичності та свідомості. Теорія ідентичності підкреслює тісний зв'язок між мисленням і мовленням, тоді як теорія паралелізму акцентує на їхній гармонії, де мова відображає думки. Протилежна точка зору, представлена теорією дуалістичної різниці, вказує на незалежність мислення від мови, хоча й визнає, що мова може обмежувати або сприяти ясності думок. Позиція Фрідріха Кайнца, яка відображає кореляцію між цими двома процесами, підкреслює їхню взаємодію та підтримку у розвитку людської свідомості. Таким чином, мова не лише впливає на індивідуальне мислення, але й формує колективну ідентичність націй, що робить її потужним інструментом соціального та культурного впливу. У праці «Імперія завдає відповідь» автори підкреслюють важливість адаптації англійської мови в постколоніальних контекстах через стратегії скасування та апропріації. Скасування передбачає відмову від імперських стандартів, тоді як апропріація дозволяє іншим культурам адаптувати мову до своїх потреб і досвіду. Синкретичне використання англійської мови, яке виникає внаслідок взаємодії різних культур, демонструє, як метонімічні структури можуть сприяти кращому розумінню соціальних і політичних контекстів. Незважаючи на існування стандартів англійської мови, різноманітність її форм у різних регіонах світу свідчить про прагнення носіїв до власної ідентичності та самовираження. У мовній політиці статус мови відіграє ключову роль у визначенні прав і обов'язків громадян, особливо в країнах з колоніальною спадщиною, де колоніальна мова продовжує впливати на інституційні процеси. Таким чином, мовна політика є складним і чутливим питанням, що відображає історичні та культурні реалії суспільства. Також можна стверджувати, що мова є не лише інструментом комунікації, але й потужним засобом соціальної та ідеологічної влади. Контроль над мовними практиками та термінологією виявляє глибокі соціальні й політичні динаміки, які формують сприйняття реальності. Зміна термінів, як у прикладах з адміністраціями США та радянськими медіа, демонструє, як лексичні вибори можуть впливати на громадську думку та політичні рішення. Критичний аналіз мови дозволяє виявити ці механізми та їх соціальні наслідки, підкреслюючи, що мова і суспільство перебувають у тісному взаємозв'язку. Лінгвістичні явища не є автономними; вони постійно формуються під впливом соціальних умов і, водночас, впливають на ці умови. Взаємодія між мовою та суспільством є діалектичною, де кожен елемент визначає і модифікує інший. Отже, дослідження мовних

практик як соціальних явищ є важливим для розуміння більш широких ідеологічних та культурних контекстів. Це підкреслює необхідність критич-

ного підходу до вивчення мови, який враховує її соціальну природу, ідентичність та вплив на формування суспільних відносин.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ажнюк Б.М. Мовна політика: національна ідентичність і європейські цінності. *Вісн. НАН України*, 2021, № 6. С. 89–93. doi: <https://doi.org/10.15407/vsn2021.06.089>
2. Демська О., Мальцев Е. Мовна політика: про ідентичність і успішність у глобальному світі. *Мова: класичне – модерне – постмодерне: збірник наукових праць*. 2016. № 2. С. 21.
3. Маріан В. Сила мови/ пер. з англ. О. Старова. Харків, 2025. 248 с.
4. Томсон Е. Трубадури імперії. Російська література та колоніалізм/пер. з англ.М. Корчинська. Київ: 2-е, 2024. 384 с.
5. Fairclough N. *Language and power*. London: third, 2015. 263 p.
6. Fill A.F. *The language impact: evolution, system, discourse*. London: Equinox Publishing Ltd, 2010. 253 p.
7. Joseph J. E. *Language and politics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 163 p.
8. Meyerhoff M. *Introducing Sociolinguistics*. New York, 2006. 312 p.